

Світлана ЖУКОВА

заступниця генеральної директорки Національного заповідника «Глухів»

З історії розвитку медицини у Глухові. Безплатна лікарня св. Єфросинії

В історичному середмісті Глухова в ансамбль висотних архітектурних доміант – Трьох-Анастасіївського храму, вежі водогону і Миколаївської церкви – органічно вписаний мурований двоповерховий будинок, вирішений у стильових формах історизму з переважанням неоренесансних мотивів. Навіть побіжний огляд споруди приверне на себе увагу своїм оздобленням, характерним для особняків середини XIX ст.: ризалітами, рустом, арковими вікнами з лиштвою, карнизами, лучковими щипцями. Невелика сіра дошка, розташована на східному фасаді, лаконічно повідомляє: «Пам'ятка історії, архітектури та містобудування «Будинок А.Я. Терещенка», охоронний № 339-См». Це – глухівська резиденція родини Терещенків, яка дала Україні підприємців і бізнесменів, меценатів і авіаторів, громадських діячів і політиків.

До недавнього часу ми знали про представників цієї династії лише те, що вони мільйонери і цукрозаводчики, які прагнули до наживи шляхом привласнення чужої праці. З отриманням Україною незалежності у науковій літературі з'явилася низка робіт, присвячених генеалогії Терещенків, їх внеску у архітектурну розбудову Глухова і Києва, заснування філантропічних закладів, розвиток вітчизняного літакобудування, формування художніх колекцій тощо. У нашій статті зроблена спроба хоча б у загальних рисах описати історію виникнення у м. Глухові лікарні святої Єфросинії як однієї з перших спроб меценатської діяльності відомої династії цукрових королів.

Основи фінансової могутності Терещенків були закладені після реформи 1861 р. Саме тоді Артемій зацікавився новою для України цукровою

Пам'ятка історії «Безплатна лікарня св. Єфросинії». Сучасний вигляд

справою. Він не тільки зміг заволодіти цималими ділянками землі під бурякові поля та цукроварні, а й налагодити переробне виробництво в нових економічних умовах. Справу батька підхопили і продовжили три його сини – Нікола, Федір та Семен.

Меценатська діяльність Терещенків відкрила нову сторінку в розвитку Глухова, до розбудови і благоустрою якого вони доклали свою працю, енергію, кошти. Ця діяльність зосереджувалась, перш за все, на піклуванні про охорону здоров'я і освіти незаможних верств населення. За практикою тих років засновані філантропічні заклади діставали назви на честь своїх фундаторів. Так у місті по черзі з'явилися дитячий притулок для дітей-сиріт (1872 р.), трикласне міське училище (1891 р.), ремісниче училище (1899 р.), вихованці яких по-

повнювали лави працівників на цукрових заводах Терещенків. Піклуючись про їх здоров'я, при заводах обов'язково улаштувалися безплатні лікарні. У самому місті Нікола і Федір заснували безплатну лікарню св. Єфросинії для незаможних глухівчан. Донедавна вважалося, що цей медичний заклад був відкритий в пам'ять про померлу матір Єфросинію Григорівну Терещенко. Останні дослідження дають підставу стверджувати, що лікарня прийняла перших пацієнтів у 1879 р. Точна ж дата смерті Є.Г. Терещенко – 30 липня 1882 р. – була встановлена зі «Списка лиц, погребених под спудом Трьох-Анастасієвської церкви г. Глухова и на погосте сей церкви».

У наукових джерелах ми не знайшли розлогих відомостей про Єфросинію Григорівну. Відомо, що вона була донькою купця Григорія Євстра- ➔

← товича Стеслявського. З Артемієм Терещенком вона побралася 15 січня 1819 р. і була вірною супутницею всього його життя. Своїми статками вона підтримувала сирітський дитячий притулок і лікарню св. Єфросинії, які, як видно з документів, мали спільні кошториси видатків.

Заснування лікарні св. Єфросинії (1879 р.) припадає на час проведення земської медичної реформи. На тоді у місті вже існувала Глухівська земська лікарня, яку земство отримало у спадок від «Приказа общественного призрения» зі всіма її фінансовими і матеріальними проблемами. Створена Терещенками лікарня, яка знаходилась у віданні «Императорского Человеколюбивого Общества», мала на меті надання медичної допомоги малозабезпеченим верствам населення міста Глухова і Глухівського повіту. До неї були приписані і діти, що знаходились на утриманні у дитячому сирітському притулку ім. А. Терещенка. Лікарня мала наступні відділення: тимчасових хворих, що утримувалися до повноговилікування хвороби; хворих дітей притулку А. Терещенка; хворих, що зверталися за порадою лікаря.

Фундатори, маючи перед собою досвід поневіряння земської лікарні внаслідок відсутності її постійного приміщення, розташували лікарню св. Єфросинії у власному будинку, яку разом із земельною ділянкою пожертвував Ф.А. Терещенко. Обидва співзасновники, перебудувавши споруду, зробили її триповерховою і пристосували для потреб медичної установи. Її вартість на той час становила 20 тис. крб. Згодом засновники профінансували будівництво нової прибудови до лікарні для більш зручного розташування кабінетів. Відтак кожне відділення отримало необхідну кількість спеціальних кімнат з поділом на чоловічі і жіночі палати. Для хворих, що зверталися за порадою лікаря, була улаштована окрема приймальня з кабінетом.

Лікарня мала 25 безкоштовних ліжок для надання медичної допомоги незаможним верствам населення. Вона утримувалась за рахунок відсотків з основного недоторканого капіталу, який пожертвували Нікола і Федір (по 30 тис. крб. кожний, всього 60 тис. крб.), і внесків співробітників попечителя та членів-благодійників (по 20 крб. щороку від кожного).

За короткий проміжок часу лікарня св. Єфросинії стала найбільш популярною у Глухові благодійною установою.

Кількість бажаючих скористатися її послугами невпинно зростала. Якщо у Глухівській земській лікарні амбулаторні хворі обчислювалися одиницями, до лікарні св. Єфросинії щоденно зверталися десятки людей, яких приймали упродовж кількох годин. Незаможні та бідні, окрім консультацій, отримували ще й безкоштовні ліки. У разі необхідності для встановлення точного діагнозу залучалися лікарі, які працювали в інших медичних закладах міста, і такий консилиум для хворого також був безкоштовним. Кабінети у повному обсязі були забезпечені необхідним медичним обладнанням і інструментом. Утримання хворих в лікарні вважалось навіть не зразковим, а розкішним. Засновники не економили ані на ліках, ані на харчуванні.

Відомо, що у рік відкриття лікарні стаціонарні медичні послуги отримали 163 чоловіки і 41 жінка, послуги амбулаторного лікування – 1135 осіб. Утримання закладу обійшлося у 2844 крб. Це був рік, коли видатки не перевищили прибутків. Наступні роки позначилися прогресивним збільшенням видатків внаслідок збільшення числа хворих, яких обслуговувала лікарня. Щорічний фінансовий дефіцит коливався від 3 до 4,5 тис. крб., при цьому обсяг наданих медичних послуг не зменшувався, а навпаки збільшувався. Такий стан речей викликав у глухівському суспільстві навіть побоювання щодо подальшого утримання лікарні у разі смерті засновників чи їх відмови від фінансування. Вони розвіялись 28 січня 1883 р., коли імператорським указом було дозволено статському раднику Ніколі і колезьким радникам Федору і Семену Терещенкам заснувати на паях «Товариство цукрових і рафінадних заводів братів Терещенків», основний капітал якого розміром у 3 млн. крб. був розділений на 600 паїв по 5 тис. крб. кожний. Відповідно до п. 46 статуту Товариства з річного чистого прибутку щорічно мало відраховуватись не менше 5% у запасний капітал, 3% – на користь Глухівського дитячого сирітського притулку А. Терещенка, 2% – на утримання лікарні св. Єфросинії до утворення з цих відрахувань недоторканого капіталу у розмірі 150 тис. крб. Як існувала лікарня після смерті засновників – Федора (15 червня 1894 р.) і Ніколи (19 січня 1903 р.) – залишається здогадуватись, але те, що засновані Терещенками філантропічні заклади до жовтневого перевороту завжди

знаходились під опікою їх нащадків – факт беззаперечний.

Упродовж радянської доби лікарня св. Єфросинії виконувала функцію лікувально-профілактичного закладу. До Другої світової війни в ній розташовувались службові приміщення міської поліклініки, головний корпус якої знаходився поруч у колишньому сирітському притулку А. Терещенка. Взимку 1945 р. у лікарні сталася пожежа. Вона знищила праве крило будівлі, але його швидко відбудували. Відомо, що у 1960 р. тут вже знаходилась 14 кабінетів поліклінічного відділення Глухівської районної лікарні. Розширюючи площі приміщення, кількість кабінетів збільшилась в 4 рази.

З кожним ремонтом поступово нищився архітектурний декор фасадів, аж поки наприкінці 70-х років ХХ ст. повністю не було розібрано зі сходу частину будівлі, арковий в'їзд на територію лікарні, парапети та фронтони третього поверху. Нова східна прибудова змінила план споруди, а фасади так «опорядили» облицювальною плиткою, що від колишньої лікарні св. Єфросинії залишилася хіба що назва.

У 2004 р. приміщення сучасної поліклініки потрапило в поле зору спеціалістів Державного історико-культурного заповідника у м. Глухові (з 2008 р. – національного). Вивчивши джерельну базу і дослідивши оригінальні конструкції споруди, Учена рада Заповідника розглянула питання визначення її історичної і культурної цінності і звернувся з клопотанням до Державної служби охорони культурної спадщини. Наказом Міністерства культури України від 18.01.2006 р. № 4 шойно виявлений об'єкт культурної спадщини – будівля колишньої безплатної лікарні святої Єфросинії – був занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категорією пам'ятки історії місцевого значення (охоронний № 2246-См). У 2011 р. Науково-дослідний інститут архітектури та містобудування (м. Київ) розробив проєкт реставрації та пристосування пам'ятки історії «Безплатна лікарня св. Єфросинії». Реставраційні роботи, проведені цього ж року, відтворили архітектурний декор чоловічого фасаду. Тепер мурований триповерховий будинок, розташований в історичному середмісті Глухова на Києво-Московській вулиці, є одним з компонентів пам'яток архітектури ХІХ ст., збудованих коштом родини Терещенків.

Яна ЧЕРНЯКОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

Каоліновий бізнес

Існує декілька версій виявлення каоліну на Глухівщині. За однією із них поклади глини знайшов полошківський пастух і показав їх своїй поміщиці Пульхерії Іванівні Скоропадській; за іншою версією відкриття каоліну приписується полоненому саксонцю, котрого після вигнання французів у 1812 році доля закинула в Полошки. Але ці обидві точки зору не можуть бути правильними, бо вони описують події XIX ст. Взагалі ж першим полошківське каолінове родовище виявив шотландський купець Френсіс Гарднер, який отримав від Катерини II дозвіл шукати у межах Російської імперії сировину, необхідну для виробництва вислої порцеляни. На малюнках, зроблених Гарднером, можна побачити, що тогочасний процес добування каоліну був примітивним. Таку ж інформацію подають Ф. Уманець, П. Маєвський, В. Семенов. Вони зазначають, що т. з. глинку в Полошках почали добувати у XVIII ст.

Цікавим є той факт, що місцева кераміка часів Київської Русі, знайдена на Обложківському городищі, має світлий колір. Можливо, уже тоді при її виготовленні використовували каолін. У «Топографическом описании Малороссийской губернии 1798–1800 гг.» вказується: «В повете Глуховском никаких руд, мраморов и минералов не имеется, кроме что в селе Полошках вынимается из земли и отпускается в разных местах белая глина, к деланию фарфоровой и фаянсовой посуды способная». Використовуючи цю гарну сировинну базу, що знаходилась поряд, у 1831 р. в с. Волокитині Глухівського повіту поміщиком Андрієм Міклашевським було засноване власне порцелянове виробництво. Полошківська «глинка», як її називали місцеві жителі, принесла цьому родовищу всеросійську славу ще у XVIII ст.

Зі словом «каолін» на Глухівщині асоціюється прізвище Скоропадських, яке відоме майже кожному жителю нашого міста та громади. Більшість з нас знає про гетьмана Лівобережної України Івана Скоропадського і його дружину Анастасію, яка фундувала стару Анастасіївську церкву у Глухові. Менше згадують про його молодшого брата Василя, прямим нащадком якого був гетьман

України Павло Скоропадський (1918). Правнук Василя – Михайло Якович Скоропадський – отримав у спадок маєток у с. Полошки. Після смерті володаря його успадкувала дружина – Пульхерія Іванівна (уроджена Маркович) – донька Івана Андрійовича Марковича і Єлизавети Кочубей, яка була правнучкою генерального судді Василя Кочубея та гетьмана Данила Апостола.

У шлюбі Михайла та Пульхерії народився хлопчик Іван – дід Павла Скоропадського. Від батька у спадок Іван отримав маєток у Тростянці та садибу в Полошках. Мати дала йому в користування Грачов хутір, котрий згодом був перейменований у Тростянець.

Іван одружився з Єлизаветою Петрівною Тарновською, мав у шлюбі двох дітей: сина Петра (дружина Марія Андріївна Міклашевська, донька Андрія Міклашевського – засновника першої на Лівобережній Україні порцелянкової мануфактури).

Пульхерія залишилася жити в Полошках, займаючись видобутком каоліну. Нещодавно у Державному архіві Чернігівської області авторкою статті був знайдений цікавий документ (ф. 128, оп. 1, спр. 4643), який містить переписку власниці каолінових розробок з владними інстанціями. Перший лист адресований губернатору:

«Март 19 дня 1836

Господину Черниговскому Гражданскому Губернатору.

По надобности Императорскому фарфоровому Заводу въ Глуховской фарфоровой глине до двух тысяч пудъ, покорнейше прошу Ваше Превосходительство приказать оповестить владельцев оной по какой бы цене согласились они доставить упомянутое количество таковой глины 1-го сорта съ поставкою въ означенный заводъ; и кто изъ нихъ объявить самую умеренную цену – почтитъ меня о томъ Вашимъ Милостивымъ Государь, уведомлениемъ».

Вона отримала наступну відповідь:

«Предписание Вашего Превосходительства отъ 13 подъ № 4885 состоявшаяся въ семь суде прошедшаго апреля 17 числа полученное оповещаемо было лично Заседателемъ Суда сего Мис-

Волокитинський фарфор у колекції Скоропадських (Полошківський маєток). Фото 1914 р.

ловскимъ Владельцамъ Глуховской фарфоровой Глины, по какойбы цене согласились они доставить оной – Императорскому фарфоровому заводу до двухъ тысячъ пудъ, за каковымъ оповещениемъ помещица Маіорша Пулхерія Скоропадская въ данномъ изъявила что, она нужную Императорскому фарфоровому заводу две тысячи пудовъ фарфоровую глину перваго сорта называемую Скалку, согласна поставитъ съ доставкой ся въ означенный заводъ ценой за пудъ по семи рублей ассигнациями, съ условиемъ изъ следуемыхъ за оную денегъ получить одну половину деньгами, а на остальные деньги согласны получить фарфоровыми и другими вещами въ ономъ заводе имеющимся; очемъ Вашему Превосходительству судъ сей доносить».

Скоропадські видобували полошківський каолін (не менше 300 тис. пудів за рік) аж до жовтневого перевороту 1917 року, при чому вибирився кращий сорт («белый» та «белесый»). Собівартість білої глини натовді доходила до 50 коп за 1 пуд, у той час як борошно коштувало 70–80 коп.

Олександр КУПЦОВ

Член Національної
спілки краєзнавців
України

УМАНЦЫ В ВОРГОЛЕ

Несколько месяцев тому назад занялся генеалогическим исследованием биографии полковника Федора Николаевича Уманца, умершего в 1871 году в селе Воргол Глуховского уезда Черниговской губернии (ныне Конопотского района Сумской области). А совсем недавно, в сентябре 2021 г., местные краеведы А. Ланин, М. Конюх, Н. Лавринец и др. извлекли из ступенек заброшенного здания, где раньше размещался сельский медицинский пункт, надгробия Федора Николаевича Уманца и его жены Александры Львовны (грешно это – использовать для строительных работ могильные плиты, но советская власть в том ничего кошунственного не видела, тем более, когда касалось это захоронений «классово чуждых» врагов). А еще раньше краеведы отыскали надгробие их сына – Федора Федоровича.

Надгробия Федора Николаевича, Александры Львовны и Федора Федоровича Уманец

Предки Ф.Н. Уманца

Федор Николаевич Уманец – выходец из старинного казацкого рода, который на Черниговщине берет начало от знаменитого Пилипчи. Как отмечал в «Описании старой Малороссии» А. Лазаревский, «после Евстафия Золотаренко Нежинским полковником был поставлен Филипп Уманец, который в народе был известен под именем Пилипчи. Уманец пришел вместе с братом Василием из-за Днепра и оселился в Глухове. Дьяк Песков, описывая в 1661 году тогдашнее в Малороссии безурядье, между прочим говорит: «Ныне на сей (левой) стороне Днепра старых добрых казаков и нет; а лучшие у них ныне наказные полковники беглецы

из-за Днепра: Филипп Уманец с братом Васюком да Зражевский и иные такие».

В Глухове Филипп Уманец поставлен был сотником; на этом уряде видим его уже в 1654 г. Сотником Уманец оставался, по-видимому, до поставления своего в полковники, т. е. около 15 лет, и нажил за это время значительные земельные имения... Полковником Уманец пробыв более пяти лет. Кажется, на этом уряде он и умер. Неграмотство Уманца указывает, что это был человек, вышедший прямо из народа, проложивший затем себе дорогу в войсковой службе одними природными своими способностями». По словам А. Лазаревского, «Уманец оставил одного сына Демьяна, который был протопопом в Глухове и умер нестарым человеком... После Демьяна Уманца остались два сына – Петр и Семен, которые выросли уже при вотчине. Из имений Филиппа Уманца сыну его достались Студенок и слобода

долгое время служил Глуховским городовым атаманом и получил в 1721 г., от Скоропадского, часть Годуновки. Из трех сыновей Семена Степан был Глуховским сотником, Василий – полковым хорунжим, а Федор нигде не служил».

Замечу только, что Филипп Уманец (Пилипча) был Глуховским сотником с декабря 1653 года по 1668 год (с некоторыми перерывами), а Нежинским полковником – с января 1669 года (возможно, и несколькими месяцами раньше) по 1684 год. Его сын Демьян Филиппович был протопопом соборной Троицкой церкви в Глухове (есть сведения за 1680 г.), а сын Демьяна Семен – Глуховским сотенным атаманом (есть сведения за 1718 г.). Требуют уточнения и слова А. Лазаревского о том, что сын Семена Демьяновича «Федор нигде не служил»: по данным за 1726 г. он – товарищ сотни Глуховской, а в 1736 – 1742 гг. – войсковой товарищ, имел «двор в слободе Веригинской Глуховской сотни». Сын же Федора Семеновича Семен Федорович Уманец с 1755 по 1760 гг. занимал должность писаря сотенного Глуховского, а с декабря 1760 г. по 1767 г. – сотника Глуховского; в 1785 г. он в чине надворного советника стал экономии директором Новгород-Северского наместничества, сменив на этом посту полковника Осипа Степановича Судненко; экономии дирекцию Семен Федорович возглавлял по 1793 год, в том же году ему был пожалован чин коллежского советника, что соответствовало воинскому чину полковника.

Уманцы в XVII–XVIII вв. занимали видные должности в казацкой старшине, и не только в Глуховской сотне. Кроме Студенка и Слепорода, они также имели на Глуховщине владения в Викторове, Землянке, Годуновке, Березе, Собичево, Дубовичах, Уланово, Локне, Глухове и на некоторых хуторах. По данным за 1779–1781 гг., «в предместье Глуховского батальона» на Белополовке у «писаря полкового» Уманца был партикулярный [частный] дом, а «на форштате [форштадте – в предместье, посаде] Веригине» располагался партикулярный дом коллежского асессора Уманца, там же находился и дом «писаря земского» Уманца о трех покоях. Коллежский асессор Уманец имел также хату в Слепороде, а в Студенке у полкового есаула Алексея Федоровича Уманца были плотина «об одном мельничном

амбаре о двох колах» и два партикулярных дома – один старый о четырех покоех и другой новый о шести покоех, «писару земскому» Петру Васильевичу Уманцу принадлежал партикулярный дом о трех покоех, «сотнику ямпольскому» Василию Васильевичу Уманцу – дом о четырех покоех, у него же была пасека «в полтрети версты» от села на правом берегу Клевени в урочище Старом. В Студенке имел владения и Семен Федорович Уманец. Уманцы породнились со многими представителями казацкой старшины: так, женой ямпольского сотника Василия Уманца была дочь зн. тов. Забужского; дочь бунч. тов. Жураховского вышла замуж за Петра Васильевича Уманца; дочь войск. тов. Семена Нарбута была замужем за бунч. тов. Филиппом Васильевичем Уманцем; Семен Федорович Уманец взял в жены дочь «сотника Ирклевевского» [Ирклиевского] Марию Федоровну Ильинову (бабушку полковника Ф.Н. Уманца).

Но в данной статье нас интересует, прежде всего, родословная линия полковника Федора Николаевича Уманца. Сотник Глуховский и полковник Нежинский Филипп Иванович (Пилипча) Уманец – его прапрапрадед, Глуховский протопоп Демьян Филиппович – прапрапрадед, Глуховский сотенный атаман Семен Демьянович – прапрадед, войсковой товарищ Федор Семенович – прадед, сотник Глуховский и коллежский советник Семен Федорович Уманец – дед.

У Семена Федоровича в Глухове, Землянке и на хуторе Процовка было 129 душ обоего пола. Сам он проживал в Глухове в слободе Веригинской, а с середины 80-х годов XVIII ст. – в Новгороде-Северском. Семья была многодетной: у Семена Федоровича и Марии Федоровны было 7 сыновей и 7 дочерей, все они родились в Глухове. Одна из дочерей, Пелагея Семеновна, вышла замуж за воргольского помещика Степана Антоновича Миклашевского.

Особенно прославился старший сын

Портрет Андрея Семеновича Уманца кисти художника Джорджа Доу

Семена Федоровича Андрей Семенович Уманец (1862–1828). Родился он в 1762 году. В 1767 году, когда мальчику не исполнилось и шести лет, его вместе с родным братом, который был годом младше, Николаем (будущим отцом полковника Ф.Н. Уманца), Семен Федорович привез в Санкт-Петербург и отдал их на воспитание в Императорский сухопутный шляхетский кадетский корпус (с 1800 г. 1-й кадетский корпус). В 1782 году в чине поручика братья поступили в Старооскольский пехотный полк, а спустя пять лет перешли в Глуховский карабинерный полк (с ноября 1796 г. Глуховский кирасирский полк). В этом полку успешно они продвигались по военной лестнице. 8 сентября 1794 г. Андрей получил чин секунд-майора, а через год, 22 сентября 1795 г., этот чин был пожалован и его брату Николаю [здесь и далее даты даны по юлианскому летоисчислению]. После военной реформы императора Павла I в 1797 г. все секунд-майоры стали именоваться майорами; именно в таком чине Уманец 1-й (Андрей) и Уманец 2-й (Николай) показаны в составе Глуховского кирасирского полка в «Списке армейским офицерам по полкам и батальонам» за март 1797 г. Далее удачно складывалась военная карьера только у Андрея Семеновича Уманца: в 1798 г. он уже подполковник, а с 15 июля 1800 г. – полковник Глуховского кирасирского полка. А Николай Семенович так и остался в чине майора, в этом звании он числится и за 1801 г. в «Родословной книге Черниговского дворянства». За последующие годы в военных справочниках я не нашел сведений о Николае Семеновиче Уманце. Андрей же Семенович в 1808 г. был назначен шефом Кинбурнского драгунского полка, оставаясь в этой должности до 1 сентября 1814 г. За успешное руководство полком в войне с турками, по ходатайству Кутузова, 29 декабря 1811 г. получил чин генерал-майора. Отличился Андрей Уманец и в войне с наполеоновской Францией, за что был награжден золотой шпагой, алмазами украшенной, с надписью «За храбрость», и орденом Св. Анны 1-й степени с алмазными украшениями, а прусский король пожаловал ему орден Красного Орла 2-й степени. В 1817 г. назначен председателем полевого аудиториата 1-й армии; будучи в этой должности, 12 декабря 1824 г. произведен в генерал-лейтенанты. 13 марта 1828 г. по прошению из-за болезни уволен в отставку с мундиром и пенсионом полного жалования. Поселился в Старом Быхове, где находился штаб полевого аудиториата 1-й армии. В

Генерал-лейтенант А.С. Уманец. Литография с портрета кисти Джорджа Доу

отставке жил недолго – спустя несколько месяцев, осенью 1828 г., умер, там же и похоронен. Всю свою жизнь, буквально с малых лет, Андрей Семенович провел на военном поприще; он не был женат, не оставил после себя потомства, но постоянно заботился о своих братьях, сестрах и племянниках. Под опекой Андрея Семеновича начиналась и армейская служба его племянника, будущего полковника Федора Николаевича Уманца.

Портрет Андрея Семеновича Уманца кисти художника Джорджа Доу был выставлен в Военной галерее Зимнего дворца среди портретов героев 1812 года. 7 августа 1820 года Комитетом Главного штаба по аттестации Уманец был включен в список «генералов, заслуживающих быть написанными в галерею».

На портрете А.С. Уманец изображен в генеральском мундире, слева на груди звезда ордена Св. Анны 1-й ст., на шее кресты ордена Св. Владимира 2-й ст. и прусского ордена Красного Орла 2-й ст., справа на груди золотой крест «За взятие Праги», серебряная медаль «В память Отечественной войны 1812 года» на Андреевской ленте, бронзовая дворянская медаль «В память Отечественной войны 1812 года» на Владимирской ленте и звезда ордена Св. Владимира 2-й ст.

В 1840-е годы в мастерской К. Края с портрета Дж. Доу была сделана литография, которую А.И. Михайловский-Данилевский опубликовал в третьем томе книги «Император Александр I и его сподвижники в 1812, 1813, 1814, 1815 годах...».

В этой же книге помещен самый подробный биографический очерк об Андрее Семеновиче Уманце.

Продолжение в следующем номере

Вера
НАЗАРОВА

Генеалог
г. Москва

Культурная жизнь и развлечения в Глухове в XIX – начале XX века

В первой половине XIX века в Глухове не было ни театров, ни музеев, ни библиотек. Культурная жизнь была не особенно насыщенной. В большинстве своем горожане развлекали себя сами, и развлечения эти были весьма незатейливы. Наиболее крупным и самым многолюдным развлечением были ярмарки. Они же служили выставочным гулянием для женихов и невест.

В 1850-х годах самой крупной ярмаркой в окрестностях Глухова была Воздвиженская, которая продолжалась более 2-х недель и проходила в Кролевце с 13 сентября по 1 октября. В это время, в любую погоду, все окрестные помещики выезжали на ярмарку целыми семьями, несколькими экипажами, повозками с поварями, прислугой и посудой. Все запасались на целый год провизией, красными товарами и прочим. Общественных развлечений, кроме балаганов, на ярмарке не было. Зато помещики нанимали квартиры в несколько комнат в частных домах (гостиниц тогда тоже еще не было) и каждый вечер в продолжении 8–15 дней приглашали друг друга «пробовать» чай, икру, балык, вина, конфеты, одобрить выбор нарядов, серебро в приданное невестам и т. д.

С наступлением зимы начинался увеселительный круговорот другого рода. 6 декабря, в день Николая, открывалось первое танцевальное (и карточное) дворянское собрание. За ним на Рождество давался бал уездным предводителем дворянства. Потом шли балы и вечера подряд у всех помещиков: у кого в Глухове, у кого в деревне. Пировали всю зиму. Потом наступал пост и все изменялось: ели постное, говели, готовились к весенним сельским работам, далее – к Пасхе, шили летние наряды и подыскивали друг другу подарки.

В дни именин у местных помещиков собирались гости. Молодежь обычно танцевала до утра, а пожилые люди играли в преферанс и штосс.

В обычные дни карточные игры заменялись пасьясами, которые раскладывали не только дамы и барышни, но и солидные мужи. В моде был «Наполеоновский» пасьянс или «Симпатия». Во многих дворянских домах в середине XIX века имелись фортепиано или гитара, и

их владельцы часто играли на них, проводя таким образом собственный досуг и развлекавая гостей. В обычный репертуар входила музыка, под которую танцевали в дворянском собрании, или украинские песни. Приехавшие в Глухов в 1852 году после окончания Елизаветинского Института в Москве сестры Бартош играли мазурки Шопена и Шульгофа, что было весьма непривычно глуховской публике. Местные барышни оперативно снабдили сестер множеством украинских песен, положенных на музыку талантливыми сыновьями глуховского архитектора Ассинга. Эти песни наигрывали на фортепиано и на гитаре как женщины, так и мужчины, причем как в узком семейном кругу, так и в присутствии множества гостей. Популярными были «Гречаники», «Сусіда», «Дуда», «Виють вітри, виють буйні», «Ой не відтіть вітер віє...», «Кончен, кончен дальний путь», «Сидить козак на могилі, та штани латає...» и другие. Постоянными гостями у многих местных помещиков были офицеры и солдаты квартировавших в Глухове полков, поэтому полковая музыка часто исполнялась на обедах и вечерах у глуховских дворян. Когда в 1853 году войска ушли на войну, репертуар военных песен сменился на «Вареники» из села Ображеевки.

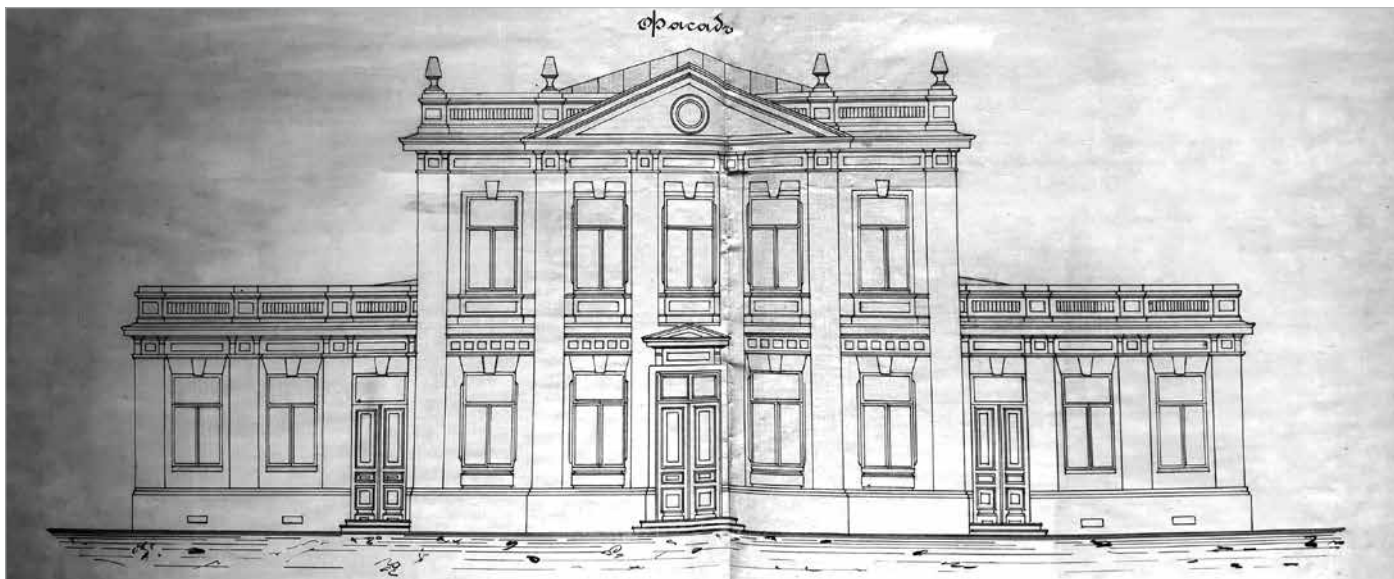
В 1872–1892 годах в Глухове стоял 19-й Костромской полк, который внес существенное разнообразие в развлечения глуховчан. Все городские мероприятия сопровождались игрой полкового духового оркестра. В городе появился, помимо гражданского (дворянского), еще и военный клуб, где также проводились музыкальные и танцевальные вечера. Жены офицеров устраивали самодеятельные театральные постановки и показывали их глуховской публике. Зимой на Павловском озере солдаты полка устраивали каток, иллюминированный площадками.

В 1880-х годах местными дворянами, помещиками, чиновниками и просто любителями музыки начали устраиваться музыкальные вечера. Обычные музыкальные вечера проходили в местном гражданском клубе. Играла музыка, а завсегдатаи играли в карты, танцевали или проводили время за светскими беседами. Но были и особо запоминающиеся вечера. Вот один из таких эпизодов: «28 января 1889 года любители эстетических

наслаждений приветствовали, вторично посетившую Глухов и давшую концерт на скрипке, артистку Миттельштедт-Голлас, прибывшую из Чернигова. Концерт состоялся с участием местных любителей: известной пианистки Александры Петровны Матвеевской, И.Ф. и А.И. Дочевских и Ивана Леонтьевича Лесенко. Зала была полна слушателей, коих восторгу и аплодисментам не было конца. Трио, исполненное Дочевским, Миттельштедт-Голлас и Матвеевской, было превосходно выполнено... Наибольшее внимание из сыгранного заслуживает фантазия из Фауста, в которой обнаружились могучие артистические способности госпожи Миттельштедт, поразившие слушателей как бесподобной техникой, так и воодушевлением, невольно овладевшим чувствами публики. После «Фауста» заслуживают особенного внимания галоп и венгерский танец. Галоп особенно понравился публике, которая, не довольствуясь повторением его, кричала еще: tris!! Ария и романсы превосходно спеты господами Лесенко и А. Дочевским.

Кроме программы, по окончании концерта, по настоятельному желанию и просьбе публики, господином Лесенко спеты были более 15 излюбленных романсов под аккомпанемент нескольких любителей. Любители музыки бесконечно благодарны госпоже Матвеевской за приглашение в Глухов госпожи Миттельштедт и все хлопоты ее по устройству концерта. Как жаль, если говорят правду, что госпожа Матвеевская, боясь волнений, дала слово не участвовать более ни в каких концертах. Подобной пианистки еще не слышали в Глухове, да едва ли когда и услышим. Мы, глуховцы, не очень-то избалованы подобными наслаждениями».

Участница этого музыкального вечера, Александра Петровна Матвеевская, была супругой надзирателя Окружного акцизного управления, располагавшегося в Глухове, коллежского секретаря Николая Петровича Матвеевского. Упомянутый вокалист Иван Леонтьевич Лесенко происходил из семьи глуховских помещиков. Он окончил Харьковский ветеринарный институт и служил земским ветеринарным врачом. За вокальные таланты в Глухове его называли «местным соловьем», но надо сказать, что этот «соловей» был

Фрагмент проекта здания Дворянского собрания в Глухове, 1911 г.

просто необъятных размеров. Иван Федорович и Сергей Иванович Дочевские происходили из рода дворян Александровичей. Их отец и дед, Федор Иванович Александрович, владел селом Студенок. До 50-ти лет жил он холостяком, с дворовыми девками. Одной из них была присвоена фамилия Дочевская. Эта девушка-Дочевская родила сына, который всю жизнь именовался «Иван Федорович Дочевский». В начале 1830-х годов помещик Александрович все-таки женился на девушке-Дочевской, и уже в браке у них родилась дочь, Ольга Федоровна Александрович. Она и стала законной наследницей огромного имения отца. Будучи бездетной, после смерти отца Ольга Федоровна признала Ивана Федоровича Дочевского своим братом и поделила с ним пополам

доставшееся ей поместье. Иван Федорович Дочевский был ветеринарным врачом и мировым судьей 2-го участка Глуховского уезда, вместе с этим он был пианистом, большим любителем музыки и коллекционером музыкальных инструментов. Ходили слухи, что в его коллекции была скрипка Страдивари. Как музыкант Иван Федорович Дочевский стал известен после написания произведения «Два великана» на стихи М.Ю. Лермонтова, изданного в Москве в издательстве «Ленгольд» в 1857 году. Были и другие, им сочиненные, но менее удавшиеся, произведения.

Иван Федорович Александрович был страстным любителем музыки. Владелец великолепного инструмента (якобы у него была виолончель Амати), он целые дни проводил за игрой на виолончели

соло или под аккомпанемент своей дочери Надежды Ивановны. «Помню, – рассказывает Шапорин, – как Иван Федорович, в имени которого сохранились еще остатки крепостнического быта, придумал способ, чтобы ничто не отвлекало его от любимого занятия. К стене, где стояло кресло, на котором он занимался, припаяли длинную трубку; ее зажигал казачок, и помещик мог курить, не отрываясь от игры на виолончели».

Иван Федорович был женат на Елене Николаевне Тризне и имел от нее 7 детей, которые в начале 1900-х годов стали именовать себя Александрович-Дочевскими. Они стали врачами и юристами, лишь один сын выбрал музыку – Сергей Иванович Дочевский.

Продолжение в следующем номере

Надія МІРОШНИЧЕНКО

Вчена секретарка
Національного заповідника
«Глухів»

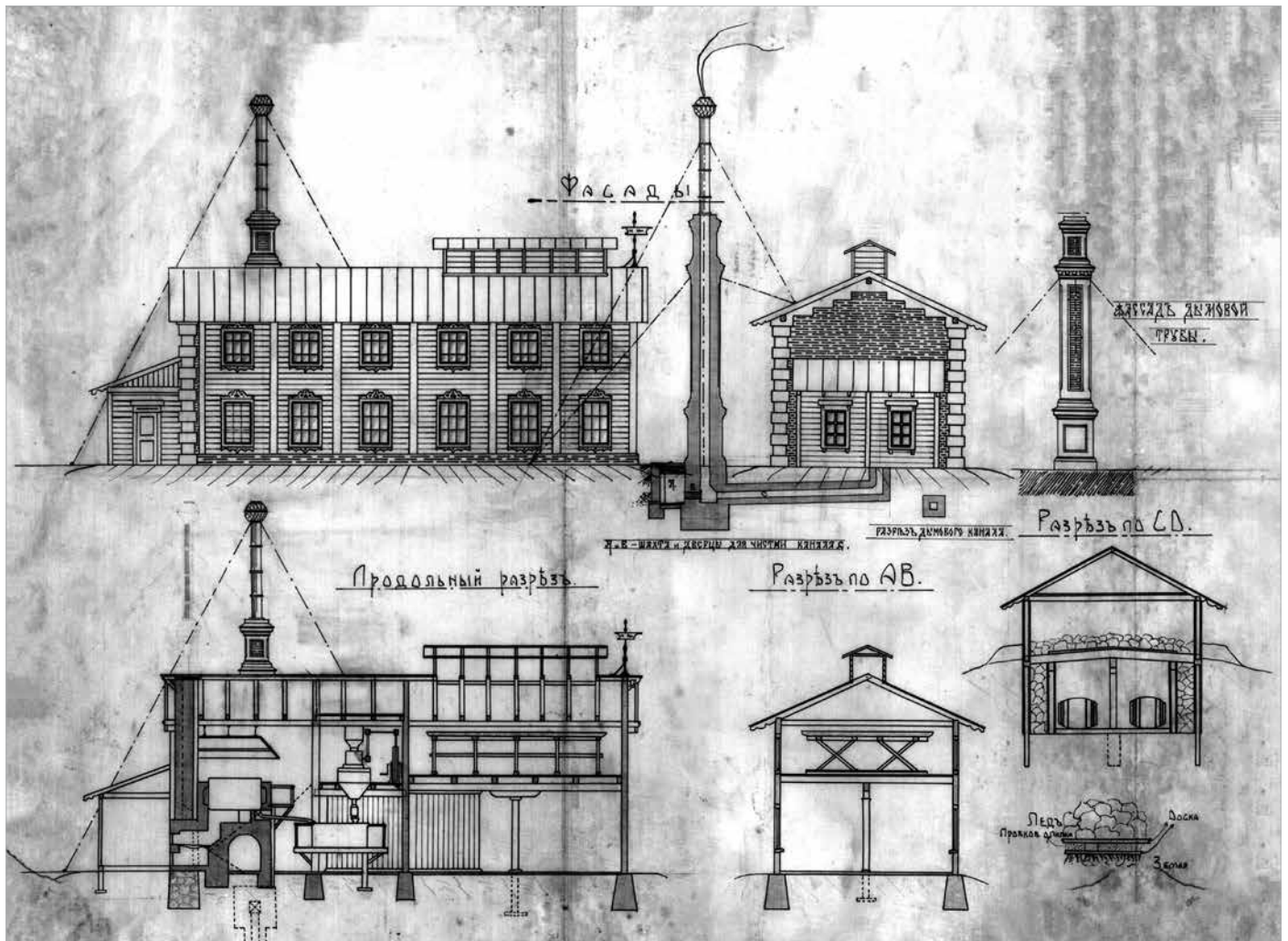
Пивоварня австрійських підданих у Глухові

Вікіпедія називає пиво третім за популярністю напоєм у світі після води та чаю. Українці не стоять осторонь цієї статистики, займаючись пивоварінням уже багато століть. І у Глухові любителів пива завжди вистачало, тож відкриття броварень було прибутковою справою.

У 1871 р. в місті розпочав свою роботу пивоварний завод пруського підданого Андрія Темме. Завод з часом став власністю Бернарда Кінцлера. Це підприємство забезпечувало глухівчан хмільним напоєм більше ніж 40 років.

На початку ХХ ст. Андрій Бештак разом зі своїм діловим партнером також виріши-

ли відкрили броварню у Глухові. У фондах Державного архіву Чернігівської області було знайдено справу, згідно якої австрійські піддані Андрій Семенович Бештак і Богумил Іванович Блажек у жовтні 1907 року подали клопотання до Чернігівського губернського правління щодо надання їм дозволу на будівництво ➔

Фрагмент проекту пивоварного заводу у Глухові австрійських підданих А.С. Бештака та Б.І. Блажека

← пивоварного заводу, додавши при цьому відповідні креслення.

На своє звернення підприємці отримали таку відповідь: «Вследствие отношения от 30 октября 1907 г. Городская Управа имеет честь уведомить, что дума в заседании 12 декабря 1907 г. высказалась за то, что с её стороны не встречается препятствий к устройству ... в г. Глухове пивоваренного завода на усадьбе, куплен-

ной у Плешкова по Дергуновской улице против городского плаца».

Точне місцезнаходження заводу, а також час його функціонування ще належить визначити. Даний документ підтверджує, що пивоварня розташовувалася на сучасній вулиці Каплунова в колишньому маєтку Плешкова, який у свій час також був власником особняка, що зараз має статус пам'ятки архітектури і зареєстро-

ваний під назвою «Будинок А. Бештака».

Традиції пивоваріння у Глухові продовжилися в роки Другої світової війни. У 1942 р. в будівлі тюремного замку німці відкрили пивоварню, яка функціонувала і після визволення міста. Тож, головними виробниками глухівського пива були представники нації славнозвісних організаторів Октоберфесту. З середини ХХ ст. і до сьогодні броварень в Глухові вже не існувало.

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Юрій КОВАЛЕНКО
Людмила АРТЕМОВА
Олександр МІРОШНИЧЕНКО
Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО